IO. ANTONII VIPERANI

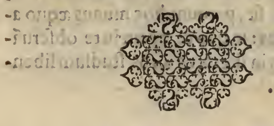
DE SCRIBENDIS VIRORVM ILLVSTRIVM VITIS.

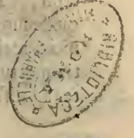
SERMO.

PERVSIAE, *Apud Valentem Panitium Mantuanum, Illustriss. & Reuerendiss.* FVLVII CORNEI *S.R.E. Cardin. atque Illustr. X. virùm, & Eccell. Collegij V.I. Impreßorem.* MDLXX.

DIDACO VARGAS
REGIS PHILIPPI
A SECRETIS.

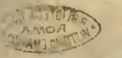
Io: Antonius Viperanus.

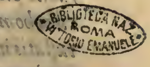

N lente vnguentum ſatis eſt tritum communi ſermone prouerbium, in eos dici ſolitum, qui magnificis verbis in re minima vtuntur. Idem mihi obijceretur, ſi de ſcribendis virorum illuſtrium vitis ſermonem ampla oratione tuo nomini dedicarem: quod & antiqua nobilitate clarum, & egregia

dignitate celebre, & maximis virtutibus illuſtre eſt, mihi ob accepta beneficia ſingulari beneuolentia toto vitæ meæ tempore colendum. Tamen humanitatem tuam oro, vt, qualecunque ſit, paruum hoc munus æquo animo accipias: in quo & meam in te obſeruātiam, & tuum in literatos viros ſtudium libenter agnoſcas.

IO. ANTONII
VIPERANI
DE SCRIBENDIS VIRORVM ILLVSTRIVM VITIS.

S E R M O.

ERCVRIVM illum eloquentiæ parentem nuntiumque Deorum Auditores quadrato ſaxo inſidere non abs re commenti ſunt poetæ humanarum actionum & vitæ magiſtri; quod ſtabilis & firma ſit bonarum artium poſſeſsio: quam nulla temporum iniquitas violare, nulla fortunæ temeritas imminuere

poteſt,

poteſt, ſed ſuo ipſa ſinu custodit, atque intuetur æternitas. Verum inter cetera doctrinarum genera historicorum præcipue studium & poëtarum mihi diuinum, & admirabile videtur: qui cœleſti quadam vi clarorum hominum res geſtas ab obliuione, & uetuſtatis iniuria vindicant, ſimulque in omnium gentium memoriam diſſeminant; quæ paruis alioquin cancellis anguſtæ alicuius regionis, aut vrbis modica cum laude circumſcriptæ iacerent. Idcirco eos Plato plurimi faciendos exiſtimat; quoniam illorum vis in vtramque partem, & ad laudandum, & ad vituperandum maxima eſt. Nemo eſt autem mortalium, qui non aliqua laudis, & gloriæ cupiditate capiatur. Quamobrem hodierno die, quando pro academiæ noſtræ inſtituto diſſerendi prouinciam ab optimo noſtro principe demandatam mihi recuſare non licuit, mecum animo propoſueram de hiſto-

rico-

ricorum & poëtarum laudibus dicere; sed veritus ne rem vulgarem, & peruagatam agerem, viderer q; (quod aiunt) soli lumen afferre, mentem ad aliam disputationem conuerti; quæ tum rei nouitate placeret, tum doctrinæ ratione iuuaret. Quis enim vestrum ignorat, quod vniuersæ res perpetuis tenebris occultarentur, atq; eadem nox cum malis bonos, & cum fortibus ignauos opprimeret, nisi excellentium virorum ingenium, & literarum splendor accederet? Quod autem dicere cogitaui est perbreui sermone scribendarum virorum Illustrium vitarum rationem quandam artemq; complecti: vt non tantum quid scriptori præstandum, verumetiam quo sit ille studio legendus intelligatis. quæ quidem lectione non modo nihil iucundius, sed quoque principi viro nihil esse potest vtilius: cum certis vitæ exemplis ad virtutem informetur, et tanquam stimulis ad magna-

gnarum rerum imitationem, & gloriam accendatur. Non aliter Carolum V. Imp. Cæsaris æmulatio, Cæsarem Alexandri, Alexandrum Achillis ad res magnas, & præclaras inflammauit. Nec res quidem explicatu facilis est. nam & acri iudicio, & multa ac varia doctrinarum cognitione eget. Est profecto sua cuiusque operis perfectio, & ijs solum nota pulchritudo, qui in ea se arte exercuerunt: ac quemadmodum in picturis, quid probandum sit, nisi pingendi periti non uident sic recta scribendi ratio, nisi à doctissimis, & prudentissimis viris percipi non potest. quin imperiti sæpe laudant ea, quæ reprehendenda sunt, ac contra, quæ laudanda sunt, reprehendunt. Cum igitur vestra hæc animi attentio beneuolentiam mihi polliceatur, fidenter in eam, quam proposui, disputationem ingrediar. Vita non tantum naturæ munus, quo vescimur aura (vt poëta loquitur) ætheria,

sed

sed viuendi quoque rationem significat; humanarum inquam actionum modum & formam; quam videlicet mores, hoc est, animi affectiones qualitatesue describunt. Hanc scriptor debet exprimere, vt afferat vtilitatem historia. Sane que hominis propria sunt actiones, non cum alijs communes, ea humane vocantur. sunt autem, qua ab appetitu, & ratione proficiscuntur. Siquidem intelligere peculiare magis est diuinorũ spirituum, & brutorum animantium sentire: at homo, qui vtriusque natura particeps est, duobus principijs ad agẽdũ mouetur, ratione, & appetitu. qua actiones cũ volũtaria sint, & humani animi iuris, merito humana dicuntur. Itaque vita, vt apud grecos etiam βίος cum viuendi rationem notet, quam liber & nullius dominationi subiectus animus instituit, rectius hominum victũ, sicut in Aristotelis secundo Physicorum libro eruditi viri obser

 uaue-

uauerunt , quam bestiarum significat: quæ quod agunt, non ex se agunt, sed naturæ ui, atque instinctu. quanquam in illis morum quædam vestigia tradit Aristoteles apparere metus, ignauiæ, fortitudinis, iræ, & quæ ab homine dicta est humanitatis. Quamobrem qui alicuius uitam scribet, in hoc maxime elaborabit, vt eius mores exponat, qui sunt animi affectiones, quæ ipsius vitæ modũ rationemq́; definiunt. Sic grauissimus auctor Plutarchus in Alexandri vita dumtaxat ea literis mandaturum se professus est, quæ ingenium illius & mores ostenderent. Quocirca mihi de moribus inprimis dicendum videtur. Latini vno moris nomine appellarunt, & consuetudinem, quam greci ἔθος, & animi affectionem, quam illi ἦθος vocant. etsi hoc nomine Fabius Quintilianus sentit romanum sermonem carere, quod eo non tam mores, quam morum quædam proprietates significentur.

De Hist. animal li.8.c.1.

li.6.c.3.

inter-

interdum etiam modi notionem, vnde ducitur, mos habet, vt Paciq; imponere morem. modus autem non solum mediocritatem, & terminum, ut Est modus in rebus, uerum etiam formam statum, & conditionem indicat: ut illa sunt, huius modi, cuius modi, illius modi. Ex quo animi affectiones, & qualitates, quas greci ποιότητας *dicunt, rite mores latini nominarunt. quandoquidem nostrarum actionum modus ab animo petitur. Sunt ergo mores (ut Aristoteles inquit. nec potiorem auctorem habeo, quem hac in re sequar) animi affectiones, & qualitates, siue ad rem aliquam propensiones. Non enim mores in intellectu ponimus, cuius uis in sola rerum cognitione uersatur, sed in appetitu, quo ad declinandum aliquid, aut persequendum ciemur. Neque enim cum de alicuius moribus loquimur sagacem illum, aut sapientem; sed aut*

Aenei. 6

Horat. li. 1. Saty. 1.

Magn. moral. li. 1. c. 1.

mitem, aut temperantẽ dicimus: illaq; actiones solæ morales sunt, quæ sunt voluntariæ; eædemq́; humanæ uocantur. Quare poëtas eos reprehendit Aristoteles, apud quos fictarum personarum orationes moratæ non sunt: nempe in quibus non exprimitur, quid quisq; uelit, aut fugiat. διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον, ὅ, τι προαιρεῖται, ἢ φεύγει ὁ λέγων. *Et mores quidem alij sunt naturales, & insiti, alij studio & usu comparati. Naturales primum intelligi uolo, qui ex ipsa corporis temperatione oriuntur. Equidem physicorum, & medicorum sententia ex quatuor humoribus siue qualitatibus constamus, sicut e quatuor principijs componimur sanguine, pituita, bili & melancholia: ac prout illarum quæque redundat, ita diuersi affectus generãtur. Nam cui plus sanguinis inest, hunc animosiorem uidemus, & hilariorem; cui uero melancholiæ, timidiorem, & tristiorem: at in quo princeps*

In Poetica.

ceps bilis existit, acrior is & iracundior fit; in quo vero pituita, obtusior redditur, & ita tardius cōmouetur. ob idque lenta ab Horatio nominatur. Hæc morum propietas, & dissimilitudo a natura est, nimirum a dissimili corporis temperatione, siue humorum, quibus corpus constituitur, uarietate. Quinetiam mores quosdā gignit generis, ac seminis stirps: utque fructus a seminis, sic a generis bonitate mores quidam commendantur. li. 2. saty 2. Aristot. Proble. sect. 30.

Fortes (inquit Horatius) creantur fortibus; & bonis Lib. 4. od. 4.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Catonum seueritas propria, in Graccis populare ingenium fuit. Præterea locorum natura (sicut Aristoteles ait) magnam facit morum differentiam. quippe homines montani, uti quoque bestiæ, ore sunt acriores, & lacertis De Histo. Animal. lib. 1. c. 29.

In oratione cōtra Rullum. *certis neruisq́; robuſtiores. Et Cicero Ligures montanos duros, & agreſtes dixit eſſe, Campanos fertilitate loci ſuperbientes. Proinde bene temperatus aër quærendus eſt, cuius lenitas æque menti, ac corpori prodeſt. Atq; equidem mores barbaros præ ſe ferunt, qui in nimio, uel frigore, uel æſtu degunt: & qui regionem aquilonalem incolunt ob magnitudinem aduentitij frigoris magis tepeſcentibus intimis corporis partibus candidi ſunt, ſimplices & audaces; contra habitatores Auſtralis ſub calente cœlo nigri, uafri, &* Ariſtot. Poli. 7. c.7. *timidi. Omitto Aſtrologorum deſcriptiones, atque iudicia, qui refrigerantis Saturni ſtellam in auſtrali, incendentis uero Martis in aquilonali, at temperantis Iouis ſidus in intermedijs regionibus dominari aſſerunt: e quibus Itali præſertim humani, liberales, amabiles, & ad regendas ciuitates apti exiſtunt. Hinc apud grecos in prouerbio fuit*

βί' οι ἀντρώπων, καὶ φυτῶν σπέρματα συνεξομοιοῦνται ταῖς χώραις.

Ad hæc ætatum, ſexuumq́ diſcrimina ſuos habent mores: fortunæ quoque conditio, & ſtudiorum, quaſi naturales quaſdam vitæ proprietates affert. quas omnes Ariſtoteles præ ceteris ſapientiſſime, & copioſiſſime perſecutus eſt. At ſtudio & conſuetudine creati mores habitus animi ſunt, aut virtute laudabiles, aut uitio uituperabiles. quorum tractatio eorum philoſophorum eſt, qui morales nuncupantur. Ac ſane ingenitum & naturale nobis uidetur (ſicut Fabius Quintilianus ſcribit) quod uſu & conſuetudine comparatur: tantaq́ eius uis eſt, ut naturam ſuperet, &, ſi praua ſit, a recto itinere abducat. & quemadmodum in loquendo uincit artem, in rep. ſancit, & delet leges, ſic in animo, & naturam ſæpe expugnat, & proprietates aufert & inſerit. Atque ob id potiſſime ſuarum actionum homo in ſe poſitam habet poteſtatẽ, quia

Rhetor. 2.

li. I. c. 2.

quia potest aliter assuescere, quam a natura institutus est. Nec vero cum naturales mores dico a rationis imperio seiungo, sed quod a natura magnam vim habeant, naturales dicuntur: atq; eatenus laudantur, quatenus vel virtutis habent aliquam significationem, vt mansuetudo, & pudor, vel ratione confirmantur, atque reguntur. Recte igitur Aristoteles inquit κακίᾳ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες. *Ergo mores (vt philosophorum verbis vtar) & dispositiones animi sunt, & habitus, hoc est, permanentes qualitates, non quidem omnes, sed quibus appetitus bene, aut male ad rem quampiam conformatur. ex quo vitæ modus ratioq; desumitur. Ceterum mores, & oratione declarantur, & actione: siquidem oratio imago animi est, nec auari sermone alia de re, quam de pecunia sunt, & de voluptatibus intemperantis; atq; vt ex corporis motu temperationem eius dignoscimus,*

in Poetica.

Ar.sto. Ethi. 4. cap. 18.

sic

sic ex his, quæ extra prodeunt, actionibus interiores animi mores affectionesue conijcimus. Vnde Platonis illa sententia plurimum a Cicerone laudata est, Qualis cuiusq; animi affectus esset, talem esse hominem; qualis autem homo ipse esset, talem eius esse orationem; orationi autem facta similia. Quare si affectus animi laudabilis est, & vita laudabilis erit. Sed quoniam scriptori propositum est non fictis benefactorum documentis viuendi legem ostendere, non scribet quorumuis, sed illustrium virorum vitas. Sunt autem illustres, quos aut virtutis, quæ nobilitatis parens & alumna est, aut dignitatis splendor illustrat, quæ virtutis est socia et comes. In hos enim, vtpote ceterorum principes acrius intuemur, & illorum facta lubentius imitamur. Nam horum, qui nobis excellunt, mores imitandos ducimus. Verumtamen vt ea pictura vehementius mouet, quæ affectus animi verius effingit, sic ea historia magis appro- Tuscul. 5.

quia poteſt aliter aſſueſcere, quam a natura inſtitutus eſt. Nec vero cum naturales mores dico a rationis imperio ſeiungo, ſed quod a natura magnam vim habeant, naturales dicuntur: atq; eatenus laudantur, quatenus vel virtutis habent aliquam ſignificationem, vt manſuetudo, & pudor, vel ratione confirmantur, atque reguntur. Recte igitur Ari-
in Poetica. *ſtoteles inquit* κακίᾳ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες· *Ergo mores (vt philoſophorum verbis vtar) & diſpoſitiones animi ſunt, & habitus, hoc eſt, permanentes qualitates, non quidem omnes, ſed quibus appetitus bene, aut male ad rem quampiam conformatur. ex quo vitæ modus ratioq; deſumitur. Ceterum mores, & oratione declarantur, & actione: ſiquidem oratio imago animi eſt, nec auari ſermone alia de re, quam de pecunia ſunt, & de*
Ar.ſto. Ethi. 4. cap. 18. *voluptatibus intemperantis; atq; vt ex corporis motu temperationem eius dignoſcimus,*

ſic

ſic ex his, quæ extra prodeunt, actionibus interiores animi mores affectioneſue conijcimus. Vnde Platonis illa ſententia plurimum a Cicerone laudata eſt, Qualis cuiuſq; animi affectus eſſet, talem eſſe hominem; qualis autem homo ipſe eſſet, talem eius eſſe orationem; orationi autem facta ſimilia. Quare ſi affectus animi laudabilis eſt, & vita laudabilis erit. Sed quoniam ſcriptori propoſitum eſt non fictis benefactorum documentis viuendi legem oſtendere, non ſcribet quorumuis, ſed illuſtrium virorum vitas. Sunt autem illuſtres, quos aut virtutis, quæ nobilitatis parens & alumna eſt, aut dignitatis ſplendor illuſtrat, quæ virtutis eſt ſocia et comes. In hos enim, vtpote ceterorum principes acrius intuemur, & illorum facta lubentius imitamur. Nam horum, qui nobis excellunt, mores imitandos ducimus. Verumtamen vt ea pictura vehementius mouet, quæ affectus animi verius effingit, ſic ea hiſtoria magis appro-

Tuſcul. 5.

C

batur

-batur, quæ hominum mores melius exponit. Itaq; vt pictor in conformandis lineamentis oris, in quo motus animorum elucent, summam operam consumit, sic bonus scriptor in exprimendis animi moribus, e quibus vitæ ratio perspicitur, omne studium suum & diligentiam ponet. Primum igitur accurate personarum attributa considerabit, natione, patriam, genus, parentes, corporis temperatione, studia, fortunas, amicitias, & his similia. Etenim cuiusq; nationis sui quidam sunt mores, vt immanes Germani, feroces Britāni, hebetes Pannones, leues Galli, arrogantes Hispani, mēdaces Greci, perfidi Pœni, molles Asiani quorundam voce produntur. Patriæ vero & situs est inspiciendus, & instituta. Nā cœli & loci naturam satis ad bonam corporis & animi temperationē conferre iā diximus; & a patria consuetudine argumentū capi cōsentientis omnium ingenij nemo dubitat. Hoc nimi-

*mirum eſt illud,quod olim Sybaritæ volupta-
tes obijciebant, quoniã luxuries apud Sybari-
tas nullo in vitio erat; contra Lacedæmoniũ
vt virũ frugi commendabant,quoniã fruga-
litas apud Lacedæmonios virtuti dabatur.
& ego virum perfectũ eum eſſe cum Platone
exiſtimo,qui inter ciues intẽperantes virtutẽ
colat;quod non tantum natura ſed conſilio &
uoluntate maxime ſtudioſus ſit. Atq; ut pa-
triæ,ſic etiam familiæ ratio habẽda eſt. Nam
ſupra cõmonuimus eſſe quoſdam generis cu-
iuſque proprios mores,infuſasq; & cõceptas
qualitates; quibus eiuſdem cognationis ho-
mines inter ſe ſimiles ſunt.tum uera nobilitas
recte agendi neceſſitatẽ quandam imponit;
ut turpiſſimum ſit a maiorum uirtute & di-
ſciplina degenerare.tamen ut magnũ dede-
cus eſt parentum gloriam inquinare,ſic(quod
de ſe Cicero contra Saluſtium mirum in
modum gloriatur) magna laus ſuo generi*

nobilitatis initium afferre. Mox decet parētes respicere; qui & semine, & vitæ exemplo atq; instituto mores suos & naturam in filios infundunt, Verum qua ratione fiat, vt ex bonis parentibus raro boni filij procreentur, ignoro. Et quidem Homerus.

Odiss. 2. παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται·

οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους. *hoc est,*

Namq; equidem pauci similes sunt patribus orti:

Quin plures vitijs, quā qui virtute priores.

Post hæc corporis temperatio videnda, e qua proprietates quædam animorum existunt, verecundia & impudentia, audacia & metus, fortitudo & ignauia, comitas & seueritas, tū ingeniorum acumen aut hebetatio, celeritas aut tarditas, vbertas aut exilitas, grauitas aut leuitas: in quibus ad capessendas bonas artes atq; virtutes magna vis est. Fingit quoq; corporis temperatio pulchritudinem; quam

nullum animal prater hominem sentit; quãq; Socrates & Plato vtpote mentis subiectam oculis dignitatem vehementer amarũt. Porrò Virgilij sententia.

Gratior est pulchro veniẽs in corpore virtus. AEneid. 5.

Amo autem pulchritudinem virilem, nõ muliebrem; qua a Venere venustas aptius dicetur. De qua dicet Homerus καλὸν

Εἶδος ἔπ' ἀλλ' οὐκ ἔστι βίη φρεσὶν, οὐδέ τις ἀλκή. *hoc est.* Iliad. 3.

Pulchra, tamen sine consilio, sine robore, forma.

Quin etiam corporis bona valetudo ad res arduas & eximias necessaria est: qua male affectus Scipionis Africani filius patri similis esse non potuit. Ad hac praceptores obseruandi, qui sunt alteri parentes, & studia, quibus ab ineunte atate instructus fuerit.

Adeo (inquit Virgilius) in teneris consuescere magnum est. Gerg. 2.

Insuper amicitia, quas parit morum similitu-

do

do, affectionũ animi testes sunt. non secus principes viri quales ipsi sint, ex famulorum, quibus magis delectantur, ingenio cognoscuntur. Postremo fortunas perpẽdito, quarum copia propter uoluptatũ affluentiam permultos a uirtutis uia detorsit, inopia uero etiã plerosq; a magnorũ operum perfectione retardauit. Vniuersa autem uitæ ratio, quæ in aliqua nominis celebritate ac uirtutis & dignitatis splẽdore uersatur, mihi triplex uidetur. Aut enim in contẽplatione rerũ, aut in ciuitatum gubernatione, aut in bellicis studijs posita est. quã quisq; uitam ut uel delegerit, uel exegerit spectandũ est accuratissime. Prima quieta est. & quia cœlitũ uitæ simillima uidetur, sapiẽte dignissima iudicatur: altera prudentiæ & iustitiæ præsidijs innixa ad tuendã humani cœtus coniunctionẽ refertur: tertia, quæ ad defendendum suorum incolumitatem & fortunas cõparatur, propter uarios & inopinatos

casus, ac uitæ multorum & maximorũ discri minum contemptionẽ maiorem multitudini parit admirationem. Rerum uero gestarũ rationem præter locũ & tẽpus tria in uniuersũ complectuntur, occasio, facultas, & euentus. Nec dubium est, quin pleriq;, nisi occasio defuisset, inter alios multis modis, & titulis excelluissent. Quibusdam non occasio, sed aut uires, aut consilia & modus defuerunt. nam in facultate modus intelligitur: & in re difficiliori magis virtus ipsa splendescit. Sed frequenter hominum spes & consilia fefellerunt euentus: qui non in nostra potestate, sed in Dei voluntate collocati sunt. Vnde vir prudens consilia non ponderat euentis vt vulgus, sed ipsa prudentiæ regula metitur. Quare a se ipso sapientia sumenda, a Deo fortuna petenda est: quæ nisi diuinitus ad res egregias tanquam comes addatur, parum virtus per se ipsa valere videtur.

Est

Est autem mihi fortuna cœlestis quædam aura in his rebus, quæ extra nos positæ sunt, secūda, vel aduersa; cuius nulla ratio a nobis reddi potest; non Dea, ut ille ait Poëta, cœlo a stultis hominibus locata. Sed & Ciceronis consi-
In partitionibus *lium hac in re sequi placet, ut seruata bonorū distributione animi, corporis, & fortunæ, illorum, quæ extra animum sunt, usus consideretur; uirtutes uero, quæ animi perfectiones sūt per se ipsæ laudētur. Earū duæ præstantissimæ sunt, quæ in conseruāda hominum cōmunione uersantur, iustitia & bellica fortitudo: illa ius suum unicuiq; tribuendo humanam societatē munifice tuetur; hæc depellendo quæ ab hostibus pericula impendent facit, ut ciues in pace otio & quiete fruantur. Vtriusq; moderatrix prudentia est omnium regina virtutum. Hoc loco de uirtute forte quispiam dissereret, sed in alienam segetem (ut dici solet) falcem immitteret: de una tamen uirtute pauca ipse dixerim, quæ totius humanæ uitæ fundamentū*

&

& norma eſt. Hæc eſt religio, quæ homines inter ſe conciliat, leges ſancit, reſp. conſeruat. quæ quoniam varia fuit, varia quoque vitæ inſtituta & mores inter homines induxit. Sed certe nulla vera eſt, niſi ea, quã Chriſtus Dei & hominis filius enuntiauit. Ea gentium errores euulſit, ac veros ſenſus inſeruit, & tum mala correxit, tum bona in veri Dei cultum transferendo perfecit. Igitur peruerſe agit, qui Chriſti religionem profeſſus contra Chriſti præcepta & fidem it: & Carolus V. Imp. maiore laude dignus eſt, quod multa religionis cauſa attentare neglexerit, quæ alioqui nõ ſolum recte, ſed etiam glorioſe feciſſet. Tanta religionis vis eſt, ſine qua nulla vitæ inſtituta probantur. Satis multam congesſiſſe ſcriptori materiam Auditores cenſemus; ſed quo illa ordine digerenda ſit, videndum modo eſt. Et quidam ætatum gradus, vt Plutarchus, quidam generum diſtributionem perſequuntur

tur, ut Suetonius, qui dicta & facta in quadam capita coniecit, unde mores eius, cuius uitam scribebat, melius cernerentur. Quam dispositionis duplicem formam Cicero quoq; in demonstratiuo genere teneri docuit. Porro si per ætatum gradus historiam deducimus, etiam spectare oportet, si quid ante vitæ ortum contigerit; cuiusmodi sunt ea, quæ dormientium visis significantur; sicut B. Dominici matris viso, quo canem edere sibi videbatur facem ore tenentem, qua vniuersus terrarum orbis illustraretur, filij præstantia in diuinæ legis promulgatione præmonstrabatur. Et de Hecuba ferunt, quod dum Paridē vtero ferret, in quo regni excidij causa fuit, flammam nocte quadam parere somniauit, cuius ardore tota Asia conflagraret. Cum visis etiā uatum oracula tanquam uitæ certissima testimonia producūtur. quibus de aduentu Christi pleni sunt rerum sacrarum libri. Tum si quid

in Par.

quid in ipso ortu notatu dignũ acciderit, mini me silentio prætermittendum: vt in natali die B. Ioannis Bapt. lætitia, quæ adeo cognatos & vicinos affecit. Quin modum, quo Esau, et Iacob nati sunt, scriptura notauit. Dein infantiæ si quid admirandũ euenerit non debet scriptoris animaduersionẽ effugere. Nam hæ res profuturæ vitæ non uanis argumentis habentur. D. Ambrosio in cunis paruulo dormienti apes fauum in labellis finxerunt. magnum eloquentiæ signum. Similis fama celebratur de Platone, qui copia dicẽdi & grauitate omnes facile superauit. Moyses adhuc uagiens in fluuium proiectus, & diuina ope seruatus est. Ea res clarum præclaræ virtutis & gloriæ signum dedit. Idem fere de Romulo & Remulo scribunt historici, qui urbem Romam condiderunt illustrissimum orbis terrarum monimentum. Adhæc in ipsis pueris sæpe quædam uirtutum semina,

& vitiorum igniculi apparent: e quibus quales futuri sint augurari quodammodo possumus. Hac de causa tot de puero Cyro Xenofon, tot de Alexandro rerum scriptores commemorarunt; qui magnitudine rerum gestarum omnium consensu magni nomen obtinuit. Vt autem homo rationis compos factus est, animaduertendum quomodo naturales affectiones aut bonas confirmauerit, aut malas rexerit, hoc est, quomodo seipsum vicerit; ac quibus artibus & virtutibus vitam ipsam excoluerit, videndum. Ipse autem uitæ cursus ut confectus, ita narrandus est: dicendumq́; ordine quid, quo modo, quo tempore, quo loco, quo euentu actum sit: & si quid illi præter naturæ leges rarum & admirandum contigerit notãdum. Non leuia persequemur, nec in minimis rebus immorabimur, sed ea dicemus, quæ aliquod uitæ documentum allatum putamus. Doceanturq́; homines in

omni

omni fortuna constantem animum tenere, nec in secundis rebus se efferre, nec in aduersis demittere: ac nullam esse ignominiã, quæ a turpitudine non proficiscatur, nec laudem vllam quæ non ab honestatis fonte emanet. Demum mortis genus, & siquid etiam post mortem obuenerit, quod rem aliquam grauẽ portenderit, debemus aduertere. cuiusmodi multa in Christi morte, quæ nobis salutẽ & vitam attulit, diuinitus acciderunt. Par etiã est dicta referri, quæ affectiones animi declarant. Non ne illa verba Alexandri, quæ ad Achillis tumulum in Sigæo dixit (sunt autem apud Ciceronẽ) O fortunate adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneris, desiderium ostendunt, quo ardebat prudentem & grauem aliquem suarum rerum scriptorem habere? & Cæsar præteriens castellum quoddam paruum in syluestribus locis situm, cum interrogatus an illic quoque

In oratione pro Archia.

 am-

ambitio esset, respondit malle se primum illic esse, quam Romæ secundum, quantam obsecro regnandi cupiditatem indicauit? Nec argute & sententiosæ dicta (ἀποφθέγματα greci uocant) negligi decet: quæ non paruam cum delectatione coniunctam habent vtilitatem. Verum enimuero ad exornandam historiam descriptiones rerum, et ab ipsa re, sed ad rem ipsam pertinentes digressiones plurimum va lent: quibus & apte vtendum est, & modice, non solum delectandi lectoris, sed etiam illustrandæ rei gratia: ad quod pariter faciunt cohortationes & conciones. Sed tamen eæ digressiones mihi valde placent, in quibus de moribus & vita disputatur: quas Plutarchus in suis vitis multas sapienter intexuit. Licet item scriptori quid in re dubia sentiat interdum significare: & si quod factum excellentius narrat, arguta quadam sententia distinguere; & quid imitatione dignum sit

breui-

breuiter admonere. Verum adſit vbiq; modus, quo decore ſeruitur. cuius ignoratio nos in multos & graues errores impellit. Primum autem omnium veritati cōſulat, ſicut iubet ſacroſancta hiſtoriæ lex; vt ne rem vllam falſam pro vera pronūtiet, neu plus æquo amplificet, vel attenuet aut inuidus, aut adulator. Non enim ſe poëtam, id eſt, rerum fictorem, neq; oratorem, id eſt, amplificatorem, ſed hyſtoricum, hoc eſt veritatis cultorem profitetur. Aliena uero inſerere hominis eſt imprudentis & ignari, nec quid rei conueniat intelligentis. Quid enim ad vitam Caroli V. Imperato. bella, quæ Selim pater, aut Solimānus filius contra Perſas geſſit; cum res illius nihil attingant? Iam quia ſcriptori non ſolum uidendum eſt, quid & quo loco, ſed quibus etiam uerbis dicat, teneat dicendi genus medium, & temperatum, faciatq;

ora-

orationem breuem, lucidam, & ornatam: quam cum omnes intelligant; tum eruditi homines commendent. Nec ignoret (sunt enim historiæ partes duæ, Principium, et narratio) esse libera exordia, captariq; in illis præcipue docilitatem & attentionem: narrationem uero amare breuitatem, & perspicuitatem aliqua suauitate conditam. Sed quia de historiæ partibus & orationis genere satis multa dixi in eo libello, quem de scribenda historia composui, longior hic esse præsertim in hac temporis angustia non curo. Vnũ addam, quod ad studium lectoris pertinet, uidelicet historiarum lectionem non tantum ad indicia ueteris memoriæ cognoscenda; quã rem Cicero dicit esse curiosorum; sed ad imitandos summos uiros spectare; quod ingeniosorum, et prudẽtum hominũ est. Hæc est Auditores scribẽdi uirorũ illustriũ uitas quæ

De Fini. 5.

se